

BİR SOSYAL BİLİM ARAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK İÇERİK ANALİZİ

Yard.Doç.Dr. Ayşe HEPKUL

Anadolu Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İşletme Bölümü

ABSTRACT

The era which we are in, is an attention era. In that era, the main point is to catch the attention of target audience by means of available communication media and try to keep that attention as much as possible. Therefore, various communication medium to catch the attention of people, utilization of the media has gained importance and started to be analyzed more and more. The analysis of communication qualifications will be usefull to provide a benchmark. In this study the content analysis method has been studied as a social science research method. The content analysis method has been used intensively in social science research studies for analysis of written or verbal communication oriented documents.

ÖZET

İçinde bulunduğumuz çağ dikkat ekonomisi çağıdır. Bu çağda önemli olan çeşitli iletişim araçlarının kullanılması ile hedeflenen kitlenin dikkatlerinin mümkün olduğunca çekilmesi ve olabildiğince çok tutulmasıdır. Dolayısıyla, dikkatleri çekmek için kullanılabilircek değişik araçlar, bu araçların nasıl kullanıldıkları önem kazanmaya ve daha fazla incelenmeye başlanmıştır. İletişimin niteliğinin araştırılarak ortaya konulması bulunduğumuz yere ışık tutması açısından son derece yararlıdır . Bu makalede içerik analizi yönteminin bir sosyal bilim araştırma yöntemi olarak incelenmesi yapılmaktadır. İçerik analizi sosyal bilim araştırmalarında iletişim amaçlı yazılı ya da yazılı olmayan belgelerin incelenmesinde yoğun olarak kullanılmaktadır.

GİRİŞ

İçerik analizi sosyal bilimlerde oldukça yoğun olarak kullanılan bir yöntemdir. Temelinde, toplumların yaşamlarında çok önemli bir süreç olan iletişimin ölçülmesinin hedeflenmesi yer almaktadır. İçerik analizinde, araştırmacılar sosyal iletişimin kanıtları olan mesajları, sistemli ve objektif olarak incelerler ve spesifik özelliklerini tanımlayarak iletişimin kaynağına ya da iletişimin diğer durumlarına ilişkin tahminlerde bulunurlar. Sosyal iletişimin kanıtları olarak adlandırılan mesajlar, tipik olarak yazılı dokümanlar, ya da sesli iletişimin kağıda aktarılmış çözümlenmeleridir.

İş yerlerinde not almak, rapor yazmak, çalışmalar yapmak, ders notu hazırlamak, günlük yaşamda notlar almak, alış veriş listeleri çıkarmak gibi eylemlerde sık sık bulunuruz. Bu eylemlerin ortak noktası yazmak ve bir iletişim aracı olarak kullanılmalarıdır. Günlük yaşantımızda sözlü ya da yazılı olsun sürekli olarak bir iletişim bombardımanı ile karşı karşıya bulunmaktadır insanooğlu.

"İçerik analizi, insanların söyledikleri ve yazdıklarının nicelleştirilmesi-sayıllaştırılması süreci olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşımın özünde yazılan ve söylenenlerin kategorileştirilmesi ve ne sıklıkta olduklarının sayılması yatar¹."

İçerik analizi araştırmasında, incelemeye alınan verilerin taşıdığı mesajların objektif olarak analiz edilmesi açıkça ifade edilmiş kurallara göre yapılır. Bu kuralların, verilerin gerçekten analizinden önce biçimsel yapılar şeklinde oluşturulması gerekir. Bu kurallar araştırmalarda kullanılan kategorileri oluşturur. İçeriklerin kategorilere göre sınıflandırılması ile genel bir tanımlama yapılabileceği gibi, bütüne yönelik çıkarımlarda da bulunulabilir.

Herhangi bir içerik analizi çalışmasında kullanılan kurallar, mesajın içeriğindeki her türlü değişimi hesaba katacak denli etraflı, ayrıntılı olmalı ve tutarlı ve sabit bir şekilde uygulanmalıdırlar ki, diğer araştırmacılar veya okurlar aynı mesajlara baktıklarında aynı ya da karşılaştırılabilir sonuçlara ulaşabilsinler. Bu, ölçümlerin güvenilirliği ve sonuçta elde edilen bulguların geçerliliği olarak düşünülebilir². Bu kuralların geliştirilmesi sırasında ortaya çıkan kategoriler, mesajın tüm ilgili niteliklerini yansıtmalı ve mümkün olduğunca mesajda kullanılan kelimeleri korumaya çalışmalıdır. Kategoriler rasgele ya da yapay bir şekilde diğer ilgisiz uygulamaların taklidi olmamalıdır.

Bugünkü kullanım şekline 1941'den sonra başlanan içerik analizi kısa zamanda bilim çevrelerinden kabul görmüştür. İçerik analizi geniş bir kabul görmesine rağmen, halen bir takım tartışmalar yapıldığı bir yöntemdir. İçerik analizi ile ilgili olarak yapılan tartışmalar, yöntemin niteliksel mi, yoksa ni-

1 "Simon J. ve Burstein P.; **Basic Research Methods in Social Sciences, Third Edition**, New York: Random House, 1985, s. 193." Balcı A.; **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler**, TDFO Bilgisayar-Yayıncılık San ve Ltd. Şti., Ankara, 1995, s.215'deki alıntı.

2 Selltitz, C. Jahoda, M. Deutsch, S. W. Cook; **Research Methods in Social Relations (2nd Edition)**, Winston, New York, 1967.

celiksel ağırlıklı mı olması gerektiğinde ve yöntemin açık içeriğe mi yoksa ima edilen (gizli) içeriğe mi yönelik olması gerektiği konularında yoğunlaşmaktadır. Tartışmalara rağmen özellikle sosyal bilim araştırmacılarının yaptıkları ve yapacakları çalışmalar, niteliksel araştırmalar için çok iyi bir araştırma yöntemi oluşturmaktadır.

Makalede içerik analizi ile ilgili literatürdeki tanımlamalara yer verilmiş, daha sonra içerik analizi konusunda yapılan tartışmalar ele alınmış ve son olarak da içerik analizi yöntemi kullanarak araştırma yapmak isteyen araştırmacılara yarar sağlamak amacıyla bir içerik analizi çalışması çerçevesi verilerek çalışma tamamlanmıştır. İçerik analizi bu bağlamda, işletmecilikte yaygın olarak iletişim gerektiren bir alan olduğundan işletmeciliğin her alanında araştırmalarda kullanılabilir bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. LİTERATÜRDE İÇERİK ANALİZİ TANIMLAMALARI

Günümüzde içerik analizine en iyi tanımlamalardan birisi olarak kabul edilen tanım Carl Roberts'e aittir. Carl Roberts kitabında içerik analizi için sosyal bilimler amaçlı olarak, bir metne veya diğer bir sembolik materyale uygulanan herhangi bir metodolojik ölçmelerdir tanımını benimsemektedir. Bu terim, bir metin akışının, yığınının (veya diğer sembollerin) istatistiksel olarak sosyal bilimlerle ilgili olarak bazı karakteristiklerin varolup olmaması, yoğunluğu ve frekansları gibi manipule edilebilen sembollerin standart bir kümeye sistematik olarak azaltılmasına (reduction) karşılık gelmektedir³.

Ülkemizde ise içerik analizi ile ilgili yayınlanan ilk kitap Orhan Gökçe'ye ait İçerik Analizi Çözümlemesi tekniği adlı kitaptır. Gökçe kitabında Mer-ten'den alıntı olarak yer alan aşağıdaki tanımı benimsemiştir: "İçerik Çözümlemesi, sosyal gerçeğin yazılı/açık (manifest) içeriklerinin özelliklerinden yazılı/açık (manifest) olmayan içerik özellikleri hakkında çıkarımlar yapmak yoluyla sosyal gerçeği araştıran bir yöntemdir⁴." Orhan Gökçe'nin yanısıra Aysel Aziz de, ülkemizde bu alanda çalışma yapan ilk araştırmacılar arasında-
dır.

2. İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİNİN İLKELERİ

Son derece farklı konularda yoğunlaşan değişik tanımlamalara ve tartışmalara rağmen, içerik analizi tanımlamaları objektiflik, sistematiklik ve genelleme ilkelerinde anlaşmaya varırlar. Objektiflik, sistematiklik ve genellik ilkeleri yalnızca içerik analizine özgü ilkeler değildirler, tüm bilimsel araştırmalar için geçerli ilkelerdir. Bu yüzden genel bir ifade ile, içerik analizi, doküman türündeki kanıtsal belgelere bilimsel yöntemlerin uygulanmasıdır denilebilir. Bu ilkelerin kısaca tanımlamaları aşağıdadır.

3 Roberts, Carl W. (Ed.), **Text Analysis for The Social Sciences**, Lawrence Erlbaum Associates Publishers Mahway New Jersey, 1997, s.14.

4 Gökçe, O; **İçerik Çözümlemesi**, Turkuaz Yayıncılık, Eskişehir, 1994, s.24.

Objektiflik İlkesi: Objektiflik içerik analizi araştırmalarında uyulması gereken ilkelerden birincisidir. Objektiflik, araştırmada katedilen her bir aşamanın açıkça ifade edilmiş ve formüle edilmiş kurallar ve süreçlere dayalı olması gerektiğini ifade eder⁵. En basit ve en fazla mekanik incelemeler ve kararlar almayı gerektiren içerik analizi araştırmaları bile, araştırmacının kendi verileri üzerinde karar alırken bir takım yargılara varmasını gerektirir. Objektiflik ilkesi, bulunan sonuçların, araştırmacının kendi yargılarından ve önceden vardığı sonuçların yansımaları olmasını hiç bir zaman tam olarak ortadan kaldıramasa bile, bunları minimum hale getirecek bir dizi açıkça ifade edilmiş kurallara dayanmasının sağlanmasıdır.

Bunun geçerliliğinin test edilebilmesi için sorulması gereken soru şudur: "Diğer bir araştırmacı, tamamıyla aynı süreci takip ederek aynı veri grubuyla yine aynı sonuca ulaşabilecek midir?" Burada, verilerin seçiminde, hangi verilerin ilgili olup hangilerinin ilgisiz olarak nitelendirileceği kararının verilmesinde ve sonuçların yorumlanmasında kullandığı süreçleri ve dayandığı ölçütleri diğerlerine açıkça ve kabul edilir şekilde anlatamayan bir araştırmacı objektiflik ilkesinin sağlanmasında başarısızlığa uğramış demektir.

Sistematiiklik İlkesi: Sistematiiklik ilkesi, içerik analizi çalışmasında incelenecek olan verilerin ya da içeriklerin, belirlenen kategorilere dahil edilmesi ya da dışta bırakılmasının aynı standartlarca belirlenen kurallara göre uygulanması demektir⁶. Bu ilke, temel olarak, yalnızca araştırmacının hipotezini destekler doğrultudaki materyalin veri olarak, kanıt olarak araştırmaya dahil edilmesini engellemeyi garanti etmektedir. Bu ilke ayrıca, kategorilerin standart olarak uygulanan kurallara göre tanımlanmasını sağlamaktadır.

Bu iki ilke önemli olmakla beraber, yalnız başlarına içerik analizini tanımlamaya veya içerik analizini, ona benzeyen diğer çabalardan, indeksler, bibliyografyalardan ayırt etmek için yararlı değildir. Bunların her ikisi de son derece objektif ve sistematik olarak hazırlanabilir. Gerçekten de bunların pek çoğu, bir çok içerik analizinden daha objektif ve sistematiktir. Ayrıca bunlar, daha sonra içerik analizine kaynak teşkil edebilirler. Fakat bu kaynaklar kendileri, içerik analizi olarak adlandırılmazlar, çünkü bu teorik amaçla hazırlanmamışlardır. Onlar yalnızca, belirlenmiş bir takım kurallara göre hazırlanmış listeler veya başlıklardır, sonuç olarak listenin kendisi nihai amaçtır. Buna karşın, içerik analizi belirli kurallara uygun olarak dokümanların niteliklerinin listelenmesidir ve bu araştırma sorusunun cevabının bulunması için yalnızca atılan bir ara adımır. İçerik analizi çalışmasının gerçek niteliğine uygun olması için bulgular teorik bir temele oturtulmalıdır. Bu da içerik analizinin üçüncü ilkesi olan genellik ilkesidir.

Genellik İlkesi: Genellik ilkesi ise, araştırmada elde edilen bulguların teorik bir temel taşımasıdır. İçerikler hakkında tamamen sadece tanımlamaya yönelik bilgi, dokümanların diğer niteliklerini gözönüne almayan, veya alıcının ya da mesajı alanın karakteristik özelliklerini ele almayan bilgiler fazla değer

5 Holsti, O. R.; **Content Analysis for the Social Sciences and Humanities**, Addison-Wesley Publishing, USA, 1969, s.3.

6 Holsti, O. R.; age. s.4.

taşımaz. “Herhangi birisinin bir kelimeyi bir açık oturumda diğerinden %7 oranında fazla kullanmış” olması kendi başına çok fazla şey ifade etmez. Bunlar ancak:

- dokümanın diğer nitelikleri ile birlikte değerlendirildiğinde,
- başka kaynaklar tarafından üretilen dokümanlarla birlikte bir karşılaştırılmaya tabi tutulduğunda,
- dokümanı üreten kişinin karakteristik özellikleri ile birlikte ele alındığında ya da bu kişinin yaşadığı zamanın karakteristik özellikleri ile birlikte incelendiğinde veya
- hitap etmeyi hedeflediği kitlenin karakteristik özellikleri ile birlikte ele alındığında anlam kazanırlar.

Bir başka ifade ile, iletişim niteliği taşıyan bir içerik, kendi başına anlam taşımaz iken, bir başka veri kümesi ile ilişkilendirildiğinde anlamlı hale gelir. Bu ikisi arasındaki ilişki bir teori olarak sunulur. Bu yüzden, her türlü içerik analizi çalışması bir takım başka bilgilerle ilişkilendirmeyi ya da karşılaştırmayı içerir, bu ilişkilendirme ya da karşılaştırmaların ne bağlamda yapıldığı ise araştırmacının teorisinde anlatılmaktadır.

3. İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİ HAKKINDA LİTERATÜRDE YER ALAN TARTIŞMALAR

İçerik analizinin amacının tanımlama ya da çıkarım olması, bu konuda yapılan tartışmaların genel olarak yoğunlaştığı bir konudur. İçerik analizi, Berelson⁷ ve Cartwright⁸ tarafından bir tanımlama, Stone ve diğerleri⁹ tarafından bir çıkarım tekniği olarak algılanmaktadır. Araştırmacıların niyeti, Krippendorff'a göre¹⁰, metni üretenin, yani kaynağın, özelliklerini keşfetmektir, ya da Osgood'a göre¹¹, metnin kendileri için oluşturulduğu hedef kitlenin özelliklerini araştırmaktır.

Sadece metin incelemesi yapmak, genellikle içerik analizinin sosyal hayattan ayrı, bir şekilde görünmesine yol açmıştır. Galtung bu durumu “içerik

-
- 7 “Berelson, B., “Content Analysis” , G. Lindzey (Ed.) **Handbook of Social Psychology** Vol.1 Reading, MA: Addison Wesley, 1954, s.488-452.
  - 8 “Cartwright, D. “Analysis of Qualitative Material” “L. Festinger, D. Katz (Eds.) **Research Methods in the Behavioral Sciences**, Niles, IL.: Dryden, 1953, s.111-129.
  - 9 “Stone, P. J., Dunphy, D. C., Bernstein, A. “The Analysis of Product Image” , P. J. Stone, D. C. Dunphy, M. S. Smith, D. M. Ogilvie, **The General Inquirer: A Computer Approach to Content Analysis**, pp. 536-547, Cambridge, MA: MIT Press, 1966, s.5'deki alıntı.
  - 10 “Krippendorff, Klaus, “Models of Messages: Three Prototypes” , G. Gerbner, O. R. Holsti, K. Krippendorff, W. J. Paisley, P. J. Stone (Eds.) **The Analysis of Communication Content** (Chapter 4), New York: Wiley, 1969, s.70'deki alıntı.
  - 11 “Osgood, C. E. “The Representational Model and Relevant Research Methods” , I. de Sola Pool (Ed.) **Trends in Content Analysis** (Chapter 2). Champaign, IL. University of Illinois Press, 1959, s.35'deki alıntı.

analizi sosyal sistemlerde gerçekte tahammül edilmeyen, hedef ile gönderen arasında geçici olarak kesilme riski taşır¹²." şeklinde ifade etmiştir.

Amacı doğru bir şekilde tamamen metin hakkında araştırma yapmak olan çalışmalar olabilir; Shakespeare'in oyunlarında kullandığı kelimeleri araştıran ya da yazarı bilinmeyen dokümanların bilinçsiz olarak metine yansıtılan dilbilimsel alışkanlıkları araştırarak yazarını saptamayı amaçlayan içerik analizi çalışmaları gibi¹³. Bunun yanı sıra, kaynak ya da hedef hakkında yaptıkları çıkarımları savunmak gücünden kaçınan bu yüzden de sadece "metin" ile kısıtlı kalan çalışmalar da vardır.

Bazı araştırmacıların, yalnızca metni araştırdıklarını ifade ettikleri gibi, bazıları da, belirli gruplarda yoğunlaşmak yerine, toplumun tamamını araştırdıklarını ifade etmektedirler. Bu tür görüşler, Mechling tarafından, uzmanların ailelere sağladığı rehber kitaplar üzerinde yapılan bir içerik analizi ile ana babaların çocuklarını büyütmeyle ilgili davranışlarını ölçmeyi amaçlayan bir çalışmaya getirilen eleştirilerle açık bir şekilde anlatılmıştır¹⁴. Burada, çocuk yetiştirme rehberlerinin içeriklerini, ana babanın davranışlarının göstergesi olarak algılayıp, bunun toplumun izin verici ya da son derece yapısallaşmış bir değerler dizisine sahip olmasına bağlayan görüş anlatılarak eleştiriler getirilmektedir.

Genel olarak şu şekilde ifade edilebilir, ilgilenilen şey, içerik analizi ölçümleri ile araştırma tasarımıdaki diğer değişkenler arasındaki ilişki bulunmaktadır. Eğer, diğer değişkenler araştırmada yer almazsa, çalışmanın önemi ve geçerliliği hakkında önemli sorunlar kaçınılmazdır.

4. İÇERİK ANALİZİ ÇALIŞMASI İÇİN ÇERÇEVE

İçerik analizi için, aşağıdaki gibi bir kavramsal çerçeve önerilmektedir;

- analizciye iletildiği şekildeki gibi ham veri(data),
- verinin içeriği(content),
- verileri kendi içeriği ile ele alarak analiz için gerekli bölümlenmeyi yapabilmek için analizcinin katkısı(knowledge),
- içerik analizinin amacı(target),
- temel entelektüel görev olarak çıkarım(inference),
- başarının kaçınılmaz değerlendirme kriteri olarak geçerlilik(validity).

¹² Galtung, J. **Theory and Methods of Social Research**, New York: Columbia University, 1967, s.70.

¹³ Mosteller, F., Wallace, D. L. **Inference and Disputed Authorship: The Federalist, Reading**, MA, Addison Wesley, 1964.

¹⁴ Mechling, J. E.; "Advice to Historians on Advice to Mothers", **Journal of Social History**, Vol.9, 1975, s.44-63.

¹⁵ Krippendorff, K.; age, s.25-31'deki alıntı.

Bu çerçeve, üç amaca hizmet etmek amacıyla. Çerçeve;

- tavsiye edicidir, herhangi bir durumda yapılacak bir içerik analizi çalışması uygulamasında kavramsallaştırma ve tasarım süreçlerine rehberlik etmelidir,
- analitiktir, başkaları tarafından yapılan içerik analizi çalışmalarının sonuçlarını eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutmalıdır, ve
- metodolojiktir, içerik analizi için yöntemlerin ilerlere taşınmasını ve sürekli gelişimini yönlendirmelidir.

Çerçeveye göre, veriler kaynağından ya da onu çevreleyen koşullardan ayrılmış hale getirilir ve analizi yapacak kişiye tek yönlü olarak iletilirler. Analizci verileri, verileri çevreleyen koşullar hakkındaki bilgilerden ve içerik analizinin amacından yola çıkarak, hakkında bilgi edinmek istediği sisteme dayalı olarak oluşturduğu yapılandırma bağlamına elindeki verileri yerleştirir. İlgilenilen sistem içerisindeki sabit bağıllık ilişkileri hakkındaki bilgiler, araştırmacının verilerin içinde bulunduğu ortama duyarlı olarak çıkarım yapmasına izin verecek şekilde analitik yapılandırmalar biçiminde formüle edilir. Başka bir ifade ile, veriler kategorilere ayrıldıklarında, verilerin anlamı kaybolur, çünkü içinde buldukları bağlamdan soyutlanmış hale gelirler. Diğer taraftan, veriler bu şekilde dağıtıldıkları kategoriler göre ya da dolaylı olarak karşılaştırıldıkları veriler grubuna göre yeni bir anlam kazanmış olurlar¹⁶. İçerik analizi sonuçları, gerçeğin bazı özelliklerini göstermelidir ve bu gösterim ilke olarak doğrulanabilir olmalıdır.

Veriler: Bir içerik analizi araştırmasında, hangi verilerin analiz edildiği, bu verilerin nasıl tanımlandığı ve hangi ana küleden alındıkları açıkça tanımlanmalıdır. Veriler yalnız başlarına, buldukları ortamdan bağımsız olarak içerik analizi için elde edilmişlerdir, iletişim amaçlı olarak herkesin erişimine açıktırlar. Veriler kendilerine özgü söz dizimleri ve yapılarına sahiptirler, birimler, kategoriler ve değişkenler cinsinden tanımlanabilirler, veya çok boyutlu bir şema ile kodlanabilirler. Veriler içerik analizi için başlangıç aşamasında ham haldedirler ve analizcinin içine girmek istediği bir yüzeyi temsil ederler. Veriler ile analizci arasındaki iletişim, tek yönlüdür. Araştırmacı gerçeğe müdahale edemez. Verilerin elde edilmişindeki kendine özgü durumdan dolayı, verilerin geldiği kaynağa herhangi bir düzeltici bir geribildirim yapılamaz. Bu yüzden araştırma kapsamına aldıkları evren parçasını olduğu gibi kabullenerek, değişiklik yapmadan/yapmadan çalışmaları gerekir. Örneğin, medyanın hedeflediği kitle için hazırlanan haber ya da eğlence amaçlı ürünleri etkileyemezler ya da bu ürünlerin üretilme, yayınlanma, hedef kitle tarafından alınma ve onların davranışlarında değişik şekilde ortaya çıkma süreçlerini yeniden yaratamazlar.

Verilerin içeriği: Bir içerik analizi çalışmasında, analiz edilen verilerle ilişkili olarak içerik, açıkça ifade edilmelidir. Veriler elde edilebilir olmasına rağmen, onların içerikleri, onları çevreleyen tüm koşulları, onların geçmişleri, bir-

¹⁶ What is Qualitative Analysis? <http://dual.ie.meu.edu.tr/~ie704/QR/Ch.1.2.html>

likte var oldukları diğer değişkenler ve sonuçları dahil edilerek gözönüne alınarak araştırmacı tarafından oluşturulur. Bir içerik analizi araştırmasında verilerin içinde bulunduğu ortamı sınırlama ihtiyacı çok önemlidir, çünkü bir araştırmacının düşüneceği cinsten bir içerik türüne mantıksal bir kısıt yoktur. Bir araştırma çalışması, araştırmacının uzanmayacağı sınırları tanımlamalıdır. İçerik analizinde, çoğunlukla disiplinden kaynaklanan anlaşmalar ve uygulamadaki problemlerden gelen kısıtlamalar bu sınırları belirlerler. İletişim araştırmacıları, mesajları kaynak ile hedefi arasındaki etkileşimde kendi rolleri içeriğinde görme eğilimindedirler. Her ne kadar içeriğin sınırlarının çizilmesi sübjektif, tesadüfi ise de, evreni ilgili ya da ilgisiz olarak ayırmaya yardımcı olacak bir yöntem olarak bir yapısal birlik sağlayacak bir yol tanımlamak avantaj sağlayacaktır.

Araştırmacının katkısı: Herhangi bir içerik analizi çalışması için, araştırmacının ilgilendiği alan ve bilgisi, çıkarımların yapıldığı verilerin içinde bulunduğu ortamın oluşturulmasını belirler. Bu yüzden bir içerik analizi çalışmasında araştırmacının verilerin orijinleri hakkında bilgi sahibi olması ve veriler ile onların etkileşimde bulunduğu ortam hakkında yaptığı varsayımları ortaya koyarak çalışmaya katkı sağlaması önemlidir. Araştırmacı, bu iki tür katkı arasındaki farkları ayırabilmelidir.

İlk olarak, doğası değişken ve oturmamış olan şey hakkında araştırmacı, hangi durum, şekil veya değer alacağı konusunda kararsızdır. İkinci olarak, değişkenler arasında değişmeyen, sabit, belirli ilişkiler vardır. Ancak bu ayırım zamanla değişecektir. Gerçekten de, içerik analizi, verilerin bulunduğu ortamdaki sabit olmayan motifler ile ilgili olarak, bunlardaki belirsizliği ayırt etmek için, sabit oluşumlar(configurations) hakkındaki elde edilebilir veri ve bilgileri kullanır.

İçerik analizi çalışmasının amacı: Bir içerik analizi çalışmasında, yapılan çıkarımların amacı ya da hedefi açıkça söylenmelidir. Amaç, araştırmacının hakkında bilgi edinmek istediği şeydir. İçerik analizi başkası yerine bilgi, doğrudan gözlenmeyen şey hakkında bilgi sağladığı için, bu amaç, elde edilebilir verilerin, bu verilerin içinde bulunduğu ortamla ilgili verilerin değişken kısmına yerleştirilmelidir. Araştırmacının dikkatini neye odaklayacağı konusunda karar verme aşamasında, açıklayıcı çalışmalar için oldukça bol alan olsa da, araştırmacı iyi belirlenmiş bir yöne ulaşmalıdır. Sadece içerik analizinin amacı iyi belirlenmiş ise, araştırmanın tamamlanıp tamamlanmadığına karar verebilir ve sonuçları doğrulamak için gereken kanıtların neler olduğunu belirleyebilir.

Çıkarım: Herhangi bir içerik analizi çalışmasında yapılması gereken iş, verilerden onların buldukları ortamın belirli yönlerine yönelik çıkarımlar yapmak ve bu çıkarımları, ilgilenilen sistemde bulunan sabit faktörler hakkındaki bilgileri kullanarak açıklamaktır. Bu süreçle veriler, sembolik olarak tanımlanabilecek hale gelirler veya araştırmacının ilgisini çeken şey hakkında bilgi verir hale gelirler.

Bu çıkarımları elde etmek ya da nedenlerini açıklamak işini başarmak için, içerik analizi araştırması yapan araştırmacı, göreceli olarak sabit veri-

veri ortamı(data-context) ilişkisi hakkında, buna katkıda bulunan ya da düzenleyen faktörleri içine alacak şekilde, bu ilişkinin nasıl işlediği hakkında açıklayıcı bir teoriye sahip olmalı ya da onu oluşturmalıdır¹⁷.

Verilerin bağımsız değişken ve amacın da bağımlı değişken olarak formüle edildiği bu ilişkilerin teorisi analitik yapılandırma olarak adlandırılır. Analitik yapılandırma, elde edilebilen veriler ve onların içinde bulunduğu ortamın kesinleşmemiş belirsiz amacı arasında köprü görevi görür. Veri-veri ortamı ilişkisinin sabit olduğunu bilmek yeterli değildir, onların işleyişinin spesifik biçimi de bilinmelidir. Örneğin medya alanında yapılan bir araştırmada, politik bir kararın sonucunu tahmin etmeye çalışmak için, politik süreç içerisinde medyanın önemli rol oynadığını bilmek yeterli değildir. Hangi elemanların, iddiaların ya da dayatmaların süreci ne yönde etkileyeceği bilinmelidir. Burada gereksinim duyulan bilgi, aradaki ilişkinin doğasıdır.

Geçerlilik: Geçerlilik, bir araştırmanın ölçmeyi hedeflediğini, başarılı olarak ölçme derecesidir¹⁸. Bu konuda da, verilerin ve kategorilerin seçilmesi, geçerli çıkarımların olasılığını arttıracak ya da azaltacaktır. Bunun yanı sıra, bir araştırmanın geçerliliği, onun örnekleme ve güvenilirliği ile de son derece yakından ilgilidir. Ancak tek başına, yeterli örneklem ve güvenilirlik, araştırmanın geçerliliğini sağlamak için yeterli koşul değildir. Bunun araştırmacının tüm süreci boyunca gözönünde tutulması gerekir. Geçerlilik konusunda, içerik geçerliliği, tahmin geçerliliği, uyum geçerliliği, yapılandırma geçerliliği'nden bahsetmek mümkündür.

Bir içerik analizi çalışmasında, sonuçları doğruluğunu test etmek için ihtiyaç duyulan kanıtların türü, çalışmanın başlangıcında belirlenmelidir ya da doğruluğu test etme süreci çok açık ve kolay anlaşılır şekilde tanımlanmalıdır. Her ne kadar, ilgilenilen olgu hakkındaki kanıtları yöneten içerik analizinin varlık nedeni bulunamasa bile ve buna ilişkin çıkarım yapılması gerekse bile, en azından, sonuçların doğrulanması için kriterler diğer kullanıcıların uygun kanıtları toplamasına imkan verecek ve çıkarımların gerçekten doğru olup olmadığını görmeye imkan verecek kadar açık olmalıdır. Bu doğrulama yalnızca merakın sonucu değildir. Nasıl öğrenme, başarı ve başarısızlık arasındaki ayırım yapılabildiğinde gerçekleşiyorsa, içerik analizinin metodolojisi de yalnızca sonuçları doğrulayacak sistematik çabalarla ilerleyebilir. Pekçok durumda içerik analizi hiç tekrarlama çabalarına girilmeden özgün örnekler olarak değerlendirilir, ya da öylesine zayıf kavramsallaştırılmışlardır ki, araştırmacılar için uygun doğruluk testinin ne olacağını detaylı olarak açıklamak imkansızdır. Böylesi içerik analizi çalışmaları empirik olarak fikir açısından boş ve içerik analizinin metodolojik yönüne bir şey katmaz niteliktedirler.

Güvenilirlik: Eğer bir araştırma, objektiflik ilkesini sağlayacak ise, süreçler ve ölçümler güvenilir olmalıdır; aynı veriler üzerinde, aynı ölçüm araçlarının tekrar kullanılması ile tekrarlanan ölçümler aynı sonuçları vermelidir. Güvenilirlik, araştırmacının becerisinin, tecrübesinin, görüşlerinin, kategorilerin

17 Gökçe, O.; age., s.26-49.

18 Holsti, O.; 1969, age., s.142-149.

ve kodlama kurallarının açık olarak ifade edilmiş olmasının ve verilerin belirgin olma derecesinin bir fonksiyonudur¹⁹. Veriler genel olarak, araştırmacının kontrolü dışında olduğu için, güvenilirliği arttırmak için, araştırmacının ve kodlama sürecinin iyileştirilmesi gerekir.

Bilgisayar gibi tarafsız bir araç kullanılmadıkça, araştırmacı kodlamayı yapanların yargılarına güvenmek zorunda kalacaktır. Bireysel güvenilirlik ise, kodlama yapanların arasındaki farklılığın minimum olması demektir. Birden çok kodlamacının araştırmada yer aldığı araştırma çalışmaları için bu tür güvenilirlik sözkonusudur.

Kategorilerin güvenilirliği ise, araştırmacının kategorileri, buna atanacak veriler konusunda kararsızlığa düşmeksizin atayabilmesi demektir. Bunun sağlanması, özellikle tematik analiz gibi yargıların kullanılmasını gerektiren araştırmalarda daha zordur.

Yüksek güvenilirlik düzeyi, kodlamanın göreceli olarak daha mekanik olarak yapılabileceği basit biçimdeki içerik analizi araştırmalarında yüksektir. Buna karşın, kategoriler ve birimler arttıkça, sonuçlar daha fazla yararlı fakat daha az güvenilir hale gelmektedirler. Bu nedenle, araştırma tasarımının oluşturulmasında, araştırmacının kategorilerin ve birimlerin güvenilirliği ve konu ile ilgili olması konusundaki dengeyi çok iyi bulması gerekmektedir.

5. İÇERİK ANALİZİNİN YÖNTEMİNİN KULLANIMI

İçerik analizinin 17 kullanım türü şöyle listelenmiştir²⁰:

- iletişimin içeriğindeki eğilimleri tanımlamak,
- bir konu hakkında toplanan bilgi birikiminin gelişimini izlemek,
- iletişimin içeriğindeki uluslararası farklılıkları açığa çıkarmak,
- medya ile iletişimin "düzey"lerini karşılaştırmak,
- iletişimin içeriğinin amaçlarla uygunluğunun denetimini yapmak,
- iletişimin içeriğini yapılandırmak ve uygulamak,
- teknik araştırma operasyonlarına yardımcı olmak(görüşmelerdeki açık uçlu soruları kodlamak),
- propaganda tekniklerini açığa çıkarmak,
- iletişim materyallerinin "okunaklılığını" ölçmek,
- "stil" olarak adlandırılacak özellikleri keşfetmek,
- iletişimin amacını ve diğer karakteristiklerini tesbit etmek,
- kişilerin ya da grupların psikolojik durumlarını belirlemek,
- propagandanın varlığını meydana çıkarmak(çoğunlukla yasal amaçlı olarak),

¹⁹ Holsti, O.; 1969, s.135-142.

²⁰ Berelson B., **Content Analysis in Communication Content**, Chicago and New York: University of Chicago and Colombia University, 1952.

- politik ve askeri haberleri güvence altına almak,
- nüfus gruplarının tutum, çıkar ve değerlerini(kültürel kalıplar) yansıtmak,
- dikkatin odaklanmasını açığa çıkarmak ,
- iletişimin davranışsal ve tutumsal sonuçlarını tanımlamak.

İçerik analizi uygulamaları aşağıdaki empirik alanlarda kullanılabilir;

- psikiyatri
- psikoloji
- tarih
- antropoloji
- eğitim
- işletmecilik
- filoloji ve edebi analiz
- dilbilim

Sonuç

İçerik analizi sosyal bilim araştırmalarında özellikle iletişimin sözkonusu olduğu durumlarda iletişime ilişkin olarak, iletişimin niteliklerinin tanımlanması, içeriğin oluşturulma nedenleri hakkında çıkarımlarda bulunmak ve içeriğin iletişimin ulaştığı kişilere yaptığı etkileri belirlemek için kullanılabilir. İçerik analizi çalışmalarının üç temel amacı olduğu kabul edilmektedir:

- iletişimin karakteristiklerini tanımlamak için söylenen şey hakkında ne, nasıl ve kime sorularını sormak,
- iletişimin geçmişi hakkında çıkarımlar yapmak için, söylenen şeyin niçin söylendiğini sorgulamak,
- iletişimin etkileri hakkında çıkarımlar yapmak için, söylenen şeyin iletişimin hedef kitlesi üzerinde ne tür etkiler yarattığını sorgulamak.

Günümüzde her türlü iletişim medyasında kişilere yönelik yapılan iletişim çalışmalarının incelenmesi son derece önem kazanmakta, iletişim çalışmalarında ortaya çıkan etkilerin ve iletişimin amacının belirlenmesi sosyal bilimler için yararlı bir araştırma yöntemi olarak önerilmektedir. İşletmecilik de bir sosyal bilim olduğundan, içerik analizi yöntemi işletme içi yazılı ya da yazılı olmayan dokümanların incelenmesinde ve işletme içi ya da işletmenin müşterileri veya tedarikçileri ile olan iletişiminin niteliklerinin belirlenmesinde yarar sağlayan bir yöntem olarak kullanılabilir.

Kaynakça

- BALCI A., **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler**, TDFO Bilgisayar-Yayıncılık San ve Ltd. Şti., Ankara, 1995.
- BERELSON B., **Content Analysis in Communication Content**, Chicago and New York: University of Chicago and Columbia University, 1952.
- FESTINGER, L., D. Katz (Eds.) **Research Methods in the Behavioral Sciences**, Niles, L.: Dryden, 1953.
- GALTUNG, J. **Theory and Methods of Social Research**, New York, Colombia University, 1967.
- GERBNER, G., O. R. Holsti, K. Krippendorff, W. J. Paisley, P. J. Stone Eds. **The Analysis of Communication Content** (Chapter 4), New York, Wiley, 1969.
- GÖKÇE, O., **İçerik Çözümlemesi**, Turkuaz Yayıncılık, Eskişehir, 1994.
- HOLSTI, O. R., **Content Analysis for the Social Sciences and Humanities**, Addison-Wesley Publishing, USA, 1969.
- LINDZEY G. (Ed.), **Handbook of Social Psychology** Vol.1 Reading, MA: Addison Wesley, 1954.
- MECHLING, J. E.; "Advice to Historians on Advice to Mothers", **Journal of Social History**, Vol.9, 1975, s.44-63.
- MOSTELLER, F., Wallace, D. L. **Inference and Disputed Authorship: The Federalist**, Reading, MA: Addison Wesley, 1964.
- ROBERTS, Carl W. (Ed.), **Text Analysis for The Social Sciences**, Lawrence Erlbaum Associates Publishers Mahway New Jersey, 1997.
- SELLTIZ, C., Jahoda, M. Deutsch, S. W. Cook, **Research Methods in Social Relations (2nd Edition)**, Winston, New York, 1967.
- STONE, P. J., D. C. Dunphy, M. S. Smith, D. M. Ogilvie, The General Inquirer: **A Computer Approach to Content Analysis**, Cambridge, MA: MIT Press, 1966.
- I. de Sola Pool (Ed.) **Trends in Content Analysis** (Chapter 2), Champaign, IL: University of Illinois Press, 1959.
- What is Qualitative Analysis? <http://dual.ie.meu.edu.tr/~ie704/QR/Ch.1.2.html>

